

Hans Meijer : Het woord is nu aan de leerkracht

Dirkje van den Nulft & Marianne Verhallen,
*Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het
basisonderwijs*. Bussum, Coutinho, 2001.
ISBN 90 6283 2563, 152 blz., € 13,50

Woordenschatonderwijs staat al jaren in de belangstelling; aanvankelijk vooral in de NT2-didactiek, maar de laatste jaren ook in de moedertaal-didactiek. In het begin van de jaren negentig richtte het Projectmanagement Taalbeleid zich op onderzoek, scholing en ontwikkeling van materialen. Inmiddels weten we het nodige over woordenschatontwikkeling, mede door de publicaties van Marianne Verhallen. Er zijn mappen met leerkrachtvaardigheden ontwikkeld voor opleiding en nascholing en de meeste taalmethodes van de laatste jaren hebben ook een leergang woordenschat.

Drie lijnen komen samen

En toch blijkt in de praktijk van het basisonderwijs dat systematisch aandacht besteden aan de woordenschatuitbreiding van kinderen nog geen dagelijkse routine is van de meeste leerkrachten, ondanks opleiding en nascholing. Dit praktijkboek wil daar verandering in brengen. In zijn voorwoord zegt René Appel dat leerkrachten tot nu toe vaak het gevoel hebben didactisch met lege handen te staan, maar dat in dit boek de drie lijnen – kinderen, leerkrachten, onderzoekers – eindelijk samenkomen. De auteurs zelf geven in hoofdstuk 1 na een analyse van het huidige onderwijs aan: “Het kan efficiënter en beter. Met een goede aanpak is het woordenschatonderwijs weer inspirerend en succesvol te maken.” Dat belooft veel en wekt hoge verwachtingen. Beide auteurs zijn werkzaam bij het Expertisecentrum NT2 van Pabo Haarlem en hebben hun aanpak in de praktijk van het basisonderwijs met leerkrachten uitgeprobeerd en bijgesteld.

In het eerste hoofdstuk *Woorden, Woorden, Woorden* schetsen de auteurs de ideale klas waarin de leerkracht de fundamentele keuze maakt om elke dag en bij alle activiteiten en vakken in te zetten op woordenschatonderwijs, waardoor de leerlingen beter in staat zijn hun eigen ideeën en denkprocessen te verwoorden, de les woordelijk te volgen en zich daardoor de lesstof eigen te maken.

De auteurs nemen Comenius als voorbeeld die 400 jaar geleden met zijn boek *Orbis sensualium pictus* kinderen op een speelse manier woorden en begrippen aanleerde door deze te koppelen aan afbeeldingen uit het dagelijks leven. In hun analyse van het huidige onderwijs laten zij zien dat we ver verwijderd zijn van de aanpak van Comenius: woorden worden vaker getoetst dan aangeleerd.

Zij richten zich met hun nieuwe aanpak niet op verbetering van bestaande materialen en methodes, maar op de juf of meester voor de klas die zelf haar/zijn onderwijs kan verbeteren door haar/zijn repertoire en onderwijsroutines uit te breiden en te verrijken.

Het woord is aan de leerkracht, maar dan moet hij wel willen, het nodige weten, vaardigheden ontwikkelen (kunnen) en tenslotte aan de slag gaan (doen). *Met woorden in de weer* is dan ook meer een werkboek dan een leesboek.

In hoofdstuk 2 *Het Willen* wordt de lezer (werker) op een uitdagende manier gemotiveerd. Hij krijgt alle argumenten aangereikt om systematisch te gaan werken aan verbetering van het woordenschatonderwijs en daarmee aan het schoolsucces van alle leerlingen. De auteurs willen de neerwaartse spiraal doorbreken en laten zien dat leerkrachten en leerlingen met hun nieuwe aanpak enthousiast en effectief aan de slag kunnen gaan. Ook de lezer die eerst wil zien en dan geloven wordt nieuwsgierig naar het vervolg.

In hoofdstuk 3 *Het Weten* wordt de basiskennis voor goed woordenschatonderwijs aan de orde gesteld. In uitgebreide vorm kennen we die uit het boek van Marianne en Simon Verhallen, *Woorden leren, woorden onderwijzen*.

Achtereenvolgens behandelen de auteurs met veel praktische voorbeelden en illustraties het woordleerproces bij kinderen (labelen, catego-

riseren, netwerkopbouw), de woordenschatdidactiek volgens de bekende viertakt (voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren), het systematisch werken aan woordenschatopbouw en de selectie van de aan te leren woorden. Bij dat laatste onderdeel luidt het advies: maak steeds in de praktijk een afweging en vertrouw daarbij op je intuïtie en je gezond verstand, met in je achterhoofd de criteria frequentie, nut en context. Dus ook hier staat niet de methode of het taalboek centraal, maar de leerkracht. In hoofdstuk 4 komen de auteurs terug op het selecteren van woorden met veel praktische aanwijzingen.

In hoofdstuk 4 *Het Kunnen* wordt de lezer uitgedaagd om zelf de vaardigheden te ontwikkelen die hem in staat stellen om vakkundig woordenschatonderwijs te geven in de klas. Hij krijgt tal van tips, aanwijzingen en instrumenten om de onderdelen van de viertakt in de praktijk toe te passen, met de nadruk op semantiseren en consolideren.

Het semantiseren wordt heel aanschouwelijk gemaakt met het schema van de drie uitjes: uitbeelden, uitleggen en uitbreiden. Vooral uitbreiden (voor de hand liggende woorden meenemen in de semantisering in verband met de netwerkopbouw) is nieuw in de didactiek: het verhoogt de snelheid en efficiëntie. Zo worden bij het aanleren van het woord 'atlas' als uitbreidingswoorden 'landkaarten' en 'opzoeken' meegenomen. Tevens biedt dit uitbreiden tal van mogelijkheden tot differentiatie. Het semantiseerproces wordt stap voor stap toegelicht door aan te geven wat de leerkracht moet doen als voorwerk, tijdens de kern en bij de verwerking. Afhankelijk van de aard van de betekenisrelaties wordt bij de verwerking met de leerlingen gebruik gemaakt van een woordweb/beeldweb, een woordparachute, een woordkast of een woordtrap. Deze kunnen op een zichtbare plek in het lokaal (woordenmuur) worden opgehangen en ook weer gebruikt worden bij verdere consolidering, waarvoor in het boek veel speelse suggesties worden gegeven.

In hoofdstuk 5 *Het doen* gaat het erom dat deze woordenschataanpak een vaste plaats krijgt in de dagelijkse routine in elke klas. De auteurs weten ook wel dat zo'n proces een zaak is van lange adem, maar zij geven voldoende aanwijzingen

voor een succesvolle implementatie. Een leerkracht die echt aan de slag wil, zal ruimte moeten creëren in de klas, bij zichzelf (loskomen van oude gewoontes en routines) en in het curriculum (keuzes maken) om goed (woordenschat)onderwijs mogelijk te maken.

Her hoofdstuk is met de nodige peptalk geschreven met zinnen als 'Jij als leerkracht maakt het verschil uit.' en 'Vanaf vandaag ga je met woorden in de weer.' Voor sommige lezers zal deze peptalk overbodig zijn, zij waren door de vorige hoofdstukken toch al overtuigd, voor anderen geeft het misschien net het beslissende zetje om echt aan de gang te gaan.

Aan het einde van ieder hoofdstuk zijn een checklist en opdrachten opgenomen, waarmee de lezer kan nagaan of hij de belangrijkste elementen uit dat hoofdstuk heeft gehaald. De resultaten kunnen worden vastgelegd op een graadmeter die ook als bladwijzer is bijgevoegd. De leerkracht die echt met deze aanpak aan de slag wil gaan, kan zich ook nog spiegelen aan *Hansje de Houthakker*, een sprookje dat in zes delen voorafgaat aan ieder hoofdstuk.

Meteen aan de slag

Dit praktijkboek zal zeker zijn weg vinden in de opleiding/nascholing en het basisonderwijs, want daar is behoefte aan een aanpak die zo concreet is uitgewerkt, dat men er meteen mee aan de slag kan. Maar dan moet men wel doordrongen zijn van de noodzaak tot verandering. De auteurs hebben met hun enthousiaste schrijfstijl in ieder geval gedaan wat ze konden.

De eerste ervaringen van enkele deelnemers aan de post-HBO-opleiding Coördinator Taal zijn zeer positief, maar verandering van leerkrachtgedrag, en daar komt het op aan, vraagt geduld en regelmatige ondersteuning/coaching op de werkplek. Een uitgewerkt advies op dat gebied zou in het laatste hoofdstuk op zijn plaats zijn geweest, vooral voor leerkrachten in midden- en bovenbouw die begrijpelijk vaak grote moeite hebben om ruimte te creëren bij zichzelf en in het curriculum.

Literatuur

Verhallen, M. en S. Verhallen, *Woorden leren, woorden onderwijzen*, Hoevelaken, CPS, 1994.